

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nun Hukuk Tarihimizdeki Önemi

Rıdvan AKIN*

1921 Teşkilat-ı Esasiye Kanunu Türk kamu hukukunun temelinde yatan devrimci dönüşümün simgesidir. Bu Kanun, sağladığı devrimci dönüşümle, TBMM rejiminin çıkardığı en önemli yasalardan birini oluşturmaktadır. Öncelikle böyle bir kanuna neden ve nasıl ihtiyaç duyuldu, bunun üzerinde durmak gerekir: Bunun için de öncelikle, bu yasayı çıkaran TBMM'nin nasıl kurulduğuna ilişkin bazı temel açıklamaların yapılması yerinde olur. TBMM Dördüncü Dönem Osmanlı Meclisi Mebusanın çalışamaz hale gelmesi nedeniyle, Müdafaa-ı Hukuk Heyeti Temsiliyenin çağrısı üzerine "*salahiyeti fevkaladeyi haiz olarak*" toplanmış bir meclistir. Bir meclis-i müessisandır. Yani Kurucu bir meclistir. Bu meclis 1 sayılı Heyeti Umumiye Kararı ile kendini meşrulaştırdığı anda, aslında yeni bir devlet doğmuştur. Ancak bunun hukukileşmesi için birkaç yıla daha ihtiyaç olacaktır.

TEK, Anadolu'da kurulmuş ama adı konmamış yeni devletin anayasasıdır. TEK'in kabul edildiği 1921 Ocak ayına kadar siyasal rejimin köşe taşlarını oluşturan üç önemli yasa çıkarılmıştır. **3 sayılı İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair Kanun, o yasayı değiştiren 47 sayılı Namzetlik Kanunu ve 5 Eylül 1920 tarihli 18 Sayılı Nisabı Müzakere Kanunu.**

Teşkilat-ı Esasiye Kanunu layihası bunlardan sonra, TBMM İcra Vekilleri Heyetinin siyasi programı olarak gündeme gelmiştir. Bu program yakın dönem tarihimizde **Halkçılık Programı** olarak anılır. İcra Vekilleri Heyetinin böyle bir programla Meclis'in önüne çıkışı çeşitli şekillerde yorumlanmıştır. Bunlardan birincisi dönemin özel siyasi konjontürüdür. Bu program, 1920 Mayısından 1921 Martına kadar devam eden Bolşevizm rüzgarlarına bir yanıt olarak değerlendirilebilir. Gerçekten de bu dönemde, Müdafaa-ı Hukuk dışında ona alternatif olarak ortaya çıkan gizli TKP, **Halk İştirakiyyun Fırkası** ve **Halk Zümresi** gibi oluşumların Mecliste bir siyasi inisiyatif olarak öne çıkma eğilimleri vardı. Hükümetin böyle bir program ile Meclis genel kurulunun karşısına çıkması her şeyden önce, İcra Vekilleri Heyetinin, meşrutiyet parlamentarizminde olduğu, parlamento – hükümet ilişkilerinin devam ettiğinin kabul edildiği anlamına gelirdi ki kuramsal olarak böyle bir şey söz konusu olamazdı. Dr. Tevfik Rüştü (Aras)'ın belirttiği üzere birinci meclis bir konvansiyon meclisi olduğuna göre, yasama ve yürütme erkleri, meclisin kendisinde mündemiçtir. Öyleyse aslında, meclisten ayrı bir icrai heyet olamazdı; Dr. Tevfik Rüştü'nün şu açıklaması dönemin siyasal rejimini açıklamaya yeterli görünüyor: "Bizim karşımızda bir hükümet olmadığı gibi biz de Meclis-i Mebusan değiliz. Karşımıza bir programla çıkmış bizden hariç bir hükümeti icraiye yoktur".

* Doç. Dr., Galatasaray Üniversitesi Hukuk Fakültesi.

Ancak uygulamaya baktığımızda bu soyutlama ile çelişir görünen TBMM kararları vardır. Örneğin 25 Nisan 1920 tarihli **5 sayılı Kuvve-i İcraiye Teşkiline Dair Karar** bunların başında gelir. Bu kararlar önce **Muvakkat İcra Encümeni** kurulmuş, arkasından da **3 Sayılı İcra Vekillerinin Sureti İntihabı Hakkında Kanun** çıkarılmıştır.

Birinci Meclis döneminde meclis hükümeti ilkesi her ne kadar vekillerin siyasi veçhe verilerek tek tek seçilmesi anlamına geliyorsa da, uygulamada Mustafa Kemal'in başkanlığında bir parti hükümetinin varlığına işaret eder. Vekiller büyük ölçüde adı konmamış Kemalist çoğunluk partisinin üyeleri arasından görevlendirilmişlerdir. Ergun Özbudun'un yaptığı hesaplamalar göre, kanun tasarılarının %79'unun Heyeti Vekile cihetinden gelmesi, Mecliste bir çoğunluk partisi hükümeti olduğuna delalet eder. Bu da yürütmeyi parlamenter hükümet çizgisine doğru çeken en önemli gelişme olacaktır.

İcra Vekillerinin Sureti İntihabına Dair kanun, Kanunu Esasi değişikliği gibi mütalaa edilerek, oylamaya katılanların mevsuf çoğunluğu ile kabul edilmiştir. Oysa ki Ankara'da "salahiyet-i fevkaladeyi haiz bir meclisin" toplantıya çağırılması dahi tek başına Kanunu Esasi rejiminin ortadan kalktığı anlamına geliyordu. Ancak bu telaffuz edilmiyor, sanki Meşrutiyet rejimi devam ediyormuş gibi davranılıyor.

TBMM'nin kendi hukukunu tanımlaması anlamında, TBMM'nin Teşekkül Ettiğine dair 1 Sayılı Heyeti Umumiye Kararı ve **26 Nisan 1920 tarihli Dahili Nizanamenin (Mebusan Meclisi İçtüzüğü) Değiştirilerek Uygulanmasına Dair Kararlar**, Meclisin bir Üçüncü Meşrutiyet parlamentosu atmosferinde açıldığına işaret etmektedir. Ancak bu meşrutiyet, meşrutiyetini monarktan değil, irade-i miliyeden almaktadır. Konvansiyonu toplantıya çağırın da Müdafaa-ı Hukuk Heyet-i Temsiliyesidir.

Bu meclisin üyeleri, Heyeti Temsiliye tamimi uyarınca, "**bu kerre intihap olunan azalarla, İstanbul mebusanından iltihak eden azalardan**" oluşmaktadır. Bu konuda bir TBMM kararı mevcuttur. Yani, Meclis kendi üyelerinin kimlerden oluştuğunu kendisi tanımlamıştır. İlk toplantısında 115 üye hazır bulunan Meclis, 66 intihap dairesinden gelen yeni beşer üye ile daha kalabalık bir heyet haline gelecektir. Verilere göre 1920 yazında Ankara'da fiilen 365 mebus bulunmaktadır. Bazı kamu hukuku kaynakları bu sayıyı 437 olarak vermektedirler. İstifalar ve Nisabı Müzakere Yasası ile mebusluk yerine memuriyeti tercih edenler olduğundan müzakerelere eylemli olarak katılanların sayısı çoğunlukla 200ün altında gerçekleşmiştir.

Bu üçüncü Meşrutiyet parlamentosu görünümü 20 Ocak 1921 tarihe kadar adım adım zayıflayacak, ortaya çıkan iradenin aslında daha radikal, daha devrimci olduğu anlaşılacaktır. Bu bir mebusun ağzından "**İhtilal Hükümetinin Kanunu Esasisi yoktur**" ifadesi ile somutlaşacaktır.

Bu dönemde ortaya çıkan siyasal rejimin köşe taşlarını 5 Eylül 1920 tarihli Nisabı Müzakere kanunu (Meclisin toplanma ve karar yeter sayısı) ile İcra Vekilleri Heyetininin seçim ve yetkileri ile ilgili 3, 47 ve 244 sayılı kanunlar oluşturmaktadır.

Teşkilatı Esasiye Kanunu ile noktalanacak olan süreç **Büyük Millet Meclisi'nin Şekil ve Mahiyetine Dair Mevaddı Kanuniye** olarak ilk defa gündeme gelmiş, Hukuku Esasiye (Anayasa) komisyonunda görüşülmüş, genel kurula gelen komisyon layihası tartışmalara yol açmış ve 22 Ağustos 1920 tarihli oturumda tasarı reddedilmişti.

Halk Zümresinin sol inisiyatifini elinden almaya yönelik tasarı olarak ele alabileceğimiz layiha 18 Eylül 1920 tarihi itibarıyla genel kurulun bilgisine sunulmuştu. Genel kurul Encümen-i Mahsusa adıyla bir karma komisyon oluşturarak öneri üzerinde çalışmaya başladı.

Hükümet layihasında **Maksat ve Meslek** başlığını taşıyan dört madde, komisyonda TBMM beyanamesine dönüştü. Bu şekilde kabul ve ilan edildi. TEK'in beyanname kısmı anti-empyrialist bir bildiri niteliğindedir. Halkçılık programı gibi beyanname de kurucu unsur olarak artık "**ahaliyi İslamiye**" veya "**ekser İslam ahali**" ifadeleri yerine Türkiye halkından söz edilmesi manidardır. Bu kavramlara daha ziyade Müdafaa-ı Hukuk döneminde başvurulmuştur.

Layihanın encümeden dönüşü 18.11.1920 tarihli 99 nolu içtimadadır. TBMM 27.10.1920 ile 20.1.1921 tarihleri arasında (95-135. İçtimalarda) esas itibarıyla TEK layihasını müzakere etmiştir. Bu noktada, 85 sayılı kanun olarak çıkarılacak olan bu Teşkilatı Esasiye Kanununun temel özelliklerine değinmekte yarar var. Bir kere, öncelikle, Heyeti Vekileden gelen kanun layihası, Encümeni Mahsusta ve TBMM genel kurulunda önemli değişikliklere uğramış, 23 madde ve bir **madde-i münferide** ile en kısa ama, sonuçları itibarıyla siyasi tarihimizde derin izler bırakmıştır. 1921 TEK, mevaddı esasiye başlığı altında dokuz maddeyi içermektedir. Bu maddeler, rejime ilişkin maddelerdir. Geri kalan maddeler ise genel olarak idareye ayrılmıştır. Bu ayrımda Vilayet, kaza, nahiye ve bölge genel valiliği mahiyetindeki umumi müfettişlikler ele alınmaktadır.

Siyasal rejime ilişkin ilk dokuz madde, Osmanlı anayasal düzeninden kopuşu apaçık ortaya koyar. Burada iktidarın düzenlenmesi açısından kuvvetler birliği ve meclis üstünlüğü ilkesinden söz edilir. 1. maddedeki "hakimiyet bila kaydü şart milletindir" ifadesi, monarkla iktidarın paylaşıldığı meşrutiyetin artık olmadığını kanıtlar niteliktedir. Bilindiği gibi Kanunu Esasi rejiminde hakimiyet seçimlere ve parlamentoya rağmen padişahıdır. Burada monark (padişah) iktidarının bir kısmını seçilmişlerle paylaşmaktadır. Oysa ki TEK, "idare usulü(nü) , halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesine" dayandırmaktadır. Bu bir çeşit doğrudan demokrasi çağrısı olarak bile yorumlanabilir.

2. madde ise "**icra kudreti ve teşri salahiyetini**" Büyük Millet Meclisi'nin kendisine vererek, bütün devlet iktidarı konvansiyonda temerküz ettirmiştir. Heyeti Vekile layihasınının 8. maddesinde anlamlı bir şekilde **Türkiye Halk Hükümetinden** söz edilmektedir. Bu ifade, Encümen layihasında da korunmuştur. Ancak yasanın müzakerelerinde bu ifadenin çıkarılarak, Türkiye Devleti ifadesinin konulduğunu görüyoruz. Bunun arkasında dönemin Bolşevizm rüzgarları aranabilir. Belki de Meclis, Ankara rejimin sınırını bu şekilde çizmeyi tercih etmiştir.

Burada artık bir hükümetten değil, devletten söz edilmektedir. Bu devlet, Osmanlı toprakları üzerinde kurulmuş yeni bir devlettir. Teşkilatı Esasiye Kanununa göre, bu yeni devletin adı Türkiye Devletidir.

Bu yeni devletin doğuşuna ilişkin paradoks, 307 ve 308 sayılı TBMM kararları ile aşılacaktır. Bu kararlar, **“O zamandan beri Osmanlı imparatorluğu tarihe intikal etmiş olup, yerine yeni ve milli bir Türkiye Devletinin kaim olduğunu” ve TBMM’nin Hukuku Hakimiyet ve Hükümrininin (egemenlik) Mümessili Hakikisi Olduğunu** ilan edecektir.

Burada üzerinde önemle durulması gereken bir başka husus, Heyeti Vekile layihasının 13. maddesidir. Bu maddede önerilen sistem meclis tarafından kabul görmemiştir. Heyeti Vekile bu madde ile bir **Musaggar Meclis (Küçültülmüş) formülasyonu** ortaya atmıştır. Buna göre, Meclis her yasama döneminin ilk dört ayından sonra, gizli oylama ile sülüsünü (üçte birini) tefrik eder; sülüsana (2/3) mezuniyet verilir. Bir sonraki döneme kadar, diğer sekiz ay üçte bir üyelik meclis tam yetki ile yasama faaliyetine devam eder. Yani Meclis, her toplantı yılının başında bir Büyük Kongre niteliğini taşır. Bu öneri, Osmanlı Kanunu Esasisi parlamentosunun izlerini taşımaktadır. Bilindiği gibi Osmanlı Mebusan Meclisi Teşrinisani iptidası (Kasım başı) ile Mart arası dönemde çalışan ve devlet başkanı tarafından toplantıya çağrılarak gerektiğinde fesih edilebilen bir kurumdu. Oysa ki TBMM kurulduğu andan itibaren kurtuluşa kadar **“müstemirren in’ikad”** edeceğini kararlaştırmıştı. Sürekli toplantı halinde olan, yasama ve yürütmeyi uhdesine almış bir meclisin böyle bir öneriyi kabul etmesi eşyanın tabatına aykırıydı. Öneri reddedildi.

Seçim ve temsil konuları TEK müzakerelerinde çok önemsenmiştir. Türkiye’de birinci meşrutiyetten 1946 seçimlerine kadar seçimler iki dereceli olmuştur. Milletvekillerini müntehibi saniler (ikinci seçmenler) seçmişlerdir. Eldeki temel mevzuat da **İntihab-ı Mebusan Kanunudur**. Mehmet Vehbi Bolak’ın deyimini ile söylersek; **“TBMM hem meclisi müessisan hem de meclisi mebusan niteliğini haiz”** olduğundan Heyeti Temsiliye tamimi ile Müdafaa-ı Hukuk örgütleri ve mahalli idare meclisleri tarafından seçilmişlerdi. Seçim mazbatalarındaki vekalet ilişkisi ilk meclis için böyle kurulmuştu.

Bu meclis Halkçılık gereği seçimleri daha temsili ve daha demokratik ilkelere bağlamak istedi. Bunun yolunu o dönemde çok revaçta olan temsili mesleki ile mümkün olacağını kanaati yaygındı. Yani **meclisi bir çeşit meslekler korporasyonu olarak tasavvur eden görüş çok geniş yankı buldu**. Ancak kabul edilmedi. Bolu mebusu Tunalı Hilmi Bey’in **“Şûradan Şûraya”** seçim olarak tanımladığı sistem modern nispi temsili çağrıştırmaktaydı. Tunalı Hilmi daha 1902’de Osmanlı’da Ahali Hakimliği başlığı ile bir risale yayınlamıştı. “Şûradan Şûraya” seçim yöntemi 1903’de Troçki’nin yayınladığı bir risalede de geçmekteydi. Tunalı’nın önerisini Bolşevizm etkisinden mi yoksa aşağıdan yukarıya doğru demokrasinin bir yöntemi olarak mı gündeme getirdiği tartışılabilir. Sonuç itibarıyla, Tunalı’nın da vurguladığı gibi, Teşkilatı Esasiye Kanununda “temsili mesleki değil temsili mahalli” önemsendi ve bununla ilgi düzenlemeler yapıldı.

1921 Teşkilatı Esasiye kanunu idarede çok ciddi epistemolojik bir kopuş gerçekleştirmiştir. Bu anayasa Osmanlı Türk anayasacılık tarihinde görülmemiş

ölçüde adem-i merkezîyetçidir. 1921 anayasasında merkezîyetçilik sınırlı hatta istisani yerinden yönetim aslı ve geneldir. Birinci meclis bir taşra demokrasisi kurmak istemiştir. Bu dönemde anayasadan daha fazla müzakere edilen ama dönem sonunda kadük olan **İdare-i Nevahi Kanunu layihası** çok anlamlı bir girişimdir. Bu kadük yasa iyice incelediğinde yerinden yönetimin mahalli yargı işleri dahil yetkili kılınmak istendiği anlaşılmaktadır. TEK'in 23 maddesinden 14'ünü taşra yönetimine, özellikle vilayet ve nahiye şûralarına ayırması anlamlıdır.

TEK, sadece vilayet ve nahiyeye tüzel kişilik tanır ve yetki genişliği (tevsi-i mezuniyet) delegasyonu yapar. Kaza ise, bir mülki idare birimidir. Valinin emri altında çalışan kaymakam tarafından idare edilir. TEK'in öngördüğü vilayet, Cumhuriyet döneminin vilayet idaresi gibi değildir. 1921'de de Vali devletin temsilcisidir. Madde 14 uyarınca vali, sadece "**devletin umumi vezâifi ile mahalli vezâif arasında tearuz vukuunda müdahale etmekle**" yetkilendirilmiştir.

Vali, vilayet şûrasının başkanı da değildir. Şûra kendi üyeleri arasından başkanını seçer. Yani merkezi idarenin mahalli idare üzerinde vesayet denetimini kullanan vali yoktur.

Vilayet yönetimine ilişkin olarak, gerek Heyeti Vekile layihasında gerekse encümen mazbatasında geniş yetkiler öngörülmüştü: Encümeden gelen haliyle tasarı, "vilayet, mahalli umurda manevi şahsiyeti ve tam muhtariyeti haizdir" ifadesini içeriyordu. Fakat tam muhtariyet ifadesi kuşku ile karşılandı. Bir idarenin "**muhtariyet-i tamme**"yi haiz olması, bağımsız, müstakil olması anlamına gelebilir. O nedenle, tam ifadesi çıkarılarak, muhtar ifadesi ile yetinildi.

Müzakereler sırasında, Ademi merkezîyetçi bu geniş delegasyona kuşkuyla bakan mebuslar yok değildi. Öneğin Bursa mebusu Operatör Emin Bey "halka alelacele tüm idari yetkilerin devredilmesi iyi netice vermez. Halkımızı def'aten böyle serbest bırakırsak zannederim pek musib olmaz" derken, ona Tokat mebusu Rifat Bey "Tevsi-i mezuniyetin fazlası fayda getirmez" sözleriyle katılmaktaydı.

Bazı muhalif görüşler ise "Türkiye'de bu kanunla 60.000 müstakil hükümet teşekkül eder; bu hükümetçikleri kontrol etmek için 100.000 kişiye ihtiyaç duyulacaktır" diyerek endişelerini ile getirmişlerdir.

Bu kanun öncesinde Tanzimattan beri varolan mülki idare taksimatının büyük vilayet ve ona bağlı sancaklar düzeni lağvedilerek, bütün müstakil livalar (mutasarrıflıklar) vilayet yapılmıştır. Böylece milli mücadele döneminin vilayetleri görece küçük vilayetler olmuştur. Bu arada bir çok müstakil sancağın vilayet yapıldığına dair meclis kararları tutanaklarda görülebilir.

Bu arada daha sonra tamamen unutulmuş bir başka konuyu da burada zikretmekte yarar var. Bu dönemde üzerinde çok tartışma yaratan iki önemli yasa tasarısı daha mevcuttur. Bunlar sırasıyla **İçtimai Teşkilatlanma Kanunu** ve Nevahi Kanunlarıdır. İçtimai Teşkilatlanma Kanunu ile uyumlu ve çatışmacı olmayan, korporatif, sınıf mücadelesini, korporatif birlikçilik ile gidermeye çalışan bir görüş ortaya atılmıştı. Bunun **Gökalp solidarizmi** ile bağlantıları araştırmaya değer görünüyör.

Nahiye idaresi birinci meclis döneminde özel olarak ele alınmış bir konudur. Yukarıda da değinildiği gibi, İdare-i Nevahi Kanunu layihası çok uzun süre müzake-

re edilmiş, sonunda kadük olmuştur. Aslında TEK, nahiyeye, komün temelinde bir idari yapı kurmak istemiş, bunu halkçılığın gereği saymıştı. Encümen mazbatasında nahiyeye “*cüz-ü tamm-ı idari*” olarak tanımlanmıştı. TEK, 16. maddesi ile nahiyeyi “hususî hayatında muhtariyeti haiz bir manevî şahsiyet” olarak tanımlanmaktadır.

Vilayet şûrasında olduğu gibi nahiyeye şûrasında da üyeler seçimli üyelerdir. Ve kendi üyeleri arasından sürekli bir idare heyeti ile nahiyeye müdürü seçimi yaparlar. Burada vurgulanması gereken husus, 20. madde gereği, “nahiyeye ve şûrası ve idare heyeti kazai, iktisadi, malî salahiyeti haiz olmasıdır”. Bunun derecatı kanunu mahsus ile tespit edilecektir. Yani nahiyeye kısmî yargı yetkisi de kullanan bir tüzel kişilik olarak düşünülmüştür.

Nahiyeye, müstakil kasabalar veya köyler birliği olarak düşünülmüştür. Fransız kamu yönetimi konusunda uzman olan Zekai Bey “Fransa’da 17. Yüzyıldan beri beş haneli bir köy de, Paris de bir komündür” demekte, bütün yerleşim birimlerinin komün temelinde örgütlenmesini savunmaktadır.

TEK, yetki genişliği ve ademi merkezîyeti bu kadar radikal bir şekilde ele almış olsa da, merkezkaç eğilimleri gidermek üzere, umumi müfettişliklerin kurulması öngörülmüştür. Madde 22 ve 23 Umumi müfettişliklerin nasıl kurulacağını düzenlemektedir. Ancak bu maddelerde merkezî devlet, mahallî idareler ve umumi müfettişlikler arası ilişkiler iyi tanımlanmamıştır. Bunun Osmanlı Devleti dönemindeki Anadolu ve Rumeli müfettişlikleri gibi bir üst denetim organı mı yoksa bir koordinasyon birimi olarak mı düşünüldüğü çok açık değildir. TBMM bu konuyu aydınlatacak bir yasal düzenleme de yapmamıştır. Fakat 1924 Anayasası döneminde, Takriri Sükun sonrası, 1927-1952 arasında umumi müfettişlikler vardır. Ancak bu sıkıyönetimi ikame eden bir doğu illeri özel yönetiminden başka bir şey değildir. Bir çeşit olağanüstü hal bölge valiliğidir.

Yasama Vekaleti, Osmanlı Kanunu Esasisinde 69. madde ile dört yıl olarak düzenlenmiş ve 1909 değişikliklerinde bu süre aynen korunmuştu. Unutulmalıdır ki Osmanlı parlamentarizmi meclisin yürütme tarafından feshi ilkesini içeriyordu. Son üç Osmanlı padişahı da bu yetkilerini kullanmaktan çekinmediler. Bu nedenle Türk Devriminin temellerinden biri meclisin istemrar ve fesih edilemezlik ilkesidir. Bunun yanı sıra TEK, yasama vekaleti müddetini kısaltarak iki yıla indirdi. Bu vekil-müvekkil ilişkisini daha da yakınlaştırmak anlamına geliyordu. Birinci Meclis bunu halkçılık gereği olarak düşünmüştür. TEK 4., 5.,6. maddeleri genel temsil teorisini benimsiyor, yasama vekaletini iki yıl olarak düzenliyor. Kanunu Esasinin tersine *teşrinisani başında kendiliğinden toplanma ilkesini getiriyordu*. Bunlar hiç kuşkusuz çok radikal değişikliklerdi.

Fakat özellikle, seçimlerin yenilenmesi, sadece birinci meclis ile sınırlı olarak bir madde-i münferideye bağlanmıştı. Buna göre kurtuluşa kadar, bu meclisi müessisan müstemirren çalışmalarına devam edecek, Nisabî Müzakere Kanununda işaret edildiği üzere, *gayenin husulüne kadar görevde kalacaktır*. Gayeye ulaşıldığı konusunda TBMM üye tam sayısının üçte ikisi ile karar verildiğinde seçimler yenilenecekti.

Bilindiği gibi Birinci Meclis, bu nisaba uymaksızın basit çoğunlukla seçim kararı almıştır. İlgili TBMM kararı “Tecdidi intihabat karargir oldu” şeklindedir. Bu

kararla Meclis, basit çoğunlukla ve iş'ari oylama ile yürürlüğe koyduğu TEK'in bir hükmünü yine basit çoğunlukla değiştirmiş oldu.

TEK'de TBMM'nin özel bir konumu vardır. TEK 9. maddesi ile Meclis başkanının özel konumunu düzenler. Meclis başkanvekillerinin tersine başkan bir intihap devresi için seçilmiştir. Yani 1. Dönemde meclis başkanı ikinci döneme kadar başkandır. Mustafa Kemal Paşa'nın 24 Nisan 1920 günü 115 oyla (katılanların ittifak oyuyla) getirildiği başkanlık konumu devam eder. Meclis hem yasama hem yürütme erklerini mündemiç olduğundan onun başkanı her iki erkin de başkandır. **“Bu sıfatla Meclis namına imza vazına ve Heyeti Vekile mukarreratını tasdiğe salahiyattardır”** ifadesi fiili devlet başkanlığı yetkisine işaret eder. Oysa ki konvansiyonel rejimde kuramsal olarak devlet başkanlığı yoktur. Bu de facto durum TBMM başkanının, devlet başkanı gibi elçi kabul etmek, göndermek, hükümet kararlarını onaylamak gibi işlevleri yerine getirmesi ile sonuçlanır. TBMM Meclis namına imza vaz' ederek yasamanın başkanlığını, Heyeti Vekile mukarreratını tasdik ederek yürütmenin doğal başkanlığını yürütür.

Her biri teker teker TBMM genel kurulunda yapılan oylama ile göreve gelen İcra Vekilleri Heyeti'nin kendi içlerinden seçtiği başkan ise Cumhuriyet döneminin başbakanı değildir. O sadece bir müzakere başkanıdır. Diğer vekiller arasında **prima enter pares** konumunda değildir. 1922 Temmuzunda çıkarılacak olan 244 sayılı yasa ya kadar İcra Vekilleri Heyeti Reisinin konumu böyle olmuştur.

29 Ekim 1923'te TEK'in altı maddesi tadil edildi. Bu değişiklik TBMM rejiminden Türkiye Cumhuriyeti rejimine geçişi sağladı. Bu anayasa değişikliğini sağlayan yasa değişikliği, **Teşkilatı Esasiye Kanununu Tavzihan Tadil Eden Kanundur**. Bahse konu 364 sayılı yasa TEK 1. maddesinin egemenlik hükmünü şöyle tadil etti: **“Hakimiyet bila kaydü şart milletindir. İdare usulü halkın mukadderatını bizzat ve bilfiil idare etmesi esasına müstendir; Türkiye Devleti'nin şekli hükümeti, cumhuriyettir”**. Bu yasa 10 ve 11. maddeleri ile Türkiye Reiscumhurunu tanımlamıştır. TBMM başkanın 1920 Nisanından beri fiilen kullandığı Devlet başkanlığı yetkileri artık Türkiye Reiscumhuru tarafından kullanılacaktır.

İlginç olan nokta, **reisicumhurun lüzum gördükçe hem meclise hem hükümete başkanlık edebilecek mevkiye tanımlanmış olmasıdır**, buradan şöyle bir sonuç çıkarılabilir; Türkiye'de 1924 anayasası yürürlüğe girene kadar TBMM Başkanlığı ile Devlet başkanlığı tam ayrılmış sayılamaz, TBMM başkanının Reiscumhur karşısındaki konumu, sanki Meclis ikinci başkanlığı veya başkanvekilliği gibidir. 1924 Anayasası bu durumu düzelterektir.

Sonuç itibariyle 1921 Teşkilatı Esasiye Kanunu, Sivas'ta temeleri atılmış olan “kuvayı milliyeyi amil ve irade-i milliyeyi hakim kılmak” düsturunun anayasal metin haline dönüştürülmesidir. Bunu sağlayan irade asli kurucu iktidarın iradesidir. Bu iradenin sahibi TBMM'dir. Bütün devlet erklerini uhdesine alarak kurtuluşu sağlayan bu meclis, yeni bir devlet kurmuştur. Bu devletin adı Türkiye Devletidir.

1921 Anayasasının ilk dokuz maddesindeki cumhuriyetçi ruh halkçı söylemle meşrulaştırılmış, yakın gelecekte ilan edilecek olan siyasal rejimin habercisi olmuştur.